

ДЕЧАНИ

У СВЕТАУ АРХЕОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Dečani

IN THE LIGHT OF ARCHEOGRAPHICAL RESEARCH

COLLECTION OF PAPERS

BELGRADE 2012

ДЕЧАНИ

У СВЕТАУ АРХЕОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА

ЗБОРНИК РАДОВА

БЕОГРАД 2012

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Архимандрит др Сава Јањић
Анатолиј А. Турилов, инострани члан САНУ
Проф. др Гордана Јовановић
Проф. др Томислав Јовановић
Проф. др Јањис Какридис
Проф. др Бранислав Тодић
Радоман Станковић

СЕКРЕТАР ОДБОРА

Доц. др Драгана Новаков

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Дејан Ристић

УРЕДНИК

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић

РЕЦЕНЗЕНТИ

Анатолиј А. Турилов, инострани члан САНУ
Проф. др Војин С. Давић
Проф. др Наташа Драгин
Проф. др Гордана Јовановић
Проф. др Татјана Суботин-Голубовић
Проф. др Бранислав Тодић
Доц. др Драгана Новаков
Доц. др Зоран Ракић
Др Биљана Марковић
Др Јасмина Недељковић

EDITORIAL BOARD

Archimandrite Dr. SAVA JANJIC
ANATOLY A. TURILOV, SANU foreign member
Prof. Dr. GORDANA JOVANOVIĆ
Prof. Dr. TOMISLAV JOVANOVIĆ
Prof. Dr. YANNIS KAKRIDIS
Prof. Dr. BRANISLAV TODIĆ
RADOMAN STANKOVIĆ

SECRETARY OF THE BOARD

Doc. Dr. DRAGANA NOVAKOV

EDITOR-IN-CHIEF

DEJAN RISTIĆ

EDITOR

Prof. Dr. TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ

REVIEWERS

ANATOLY A. TURILOV, SANU foreign member
Prof. Dr. VOJIN S. DABIĆ
Prof. Dr. NATAŠA DRAGIN
Prof. Dr. GORDANA JOVANOVIĆ
Prof. Dr. TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ
Prof. Dr. BRANISLAV TODIĆ
Doc. Dr. DRAGANA NOVAKOV
Doc. Dr. ZORAN RAKIĆ
Dr. BILJANA MARKOVIĆ
Dr. JASMINA NEDELJKOVIĆ

Објављивање публикације помогло је Министарство културе и информисања Републике Србије
This publication has been supported by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Serbia

КА · ВЪС

ЖЕ

Н

ЕМ

СА

ХИ

ТМЕ

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	11
Анатолий А. Турилов	
К ИСТОРИИ БИБЛИОТЕКИ И СКРИПТОРИЯ ДЕЧАНСКОГО МОНАСТЫРЯ: ЗАМЕТКИ О РУКОПИСЯХ XIV В.	15
ANATOLY A. TURILOV	
ON THE HISTORY OF THE LIBRARY AND SCRIPTORIUM OF THE DEČANI MONASTERY: NOTES ON THE 14TH CENTURY MANUSCRIPTS.....	29
Катарина Мано-Зиси	
КЊИГЕ ХИЛАНДАРСКИХ ПИСАРА ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 14. ВЕКА У БИБЛИОТЕЦИ МАНАСТИРА ДЕЧАНА.....	35
KATARINA MANO-ZISI	
HILANDAR SCRIBES FROM THE LATE 14TH CENTURY IN DEČANI MONASTERY LIBRARY... ..	41
Елисавета Мусакова	
ДЕЧАНСКИЯ ПСАЛТИР	61
ELISSAVETA MOUSSAKOVA	
THE DEČANI PSALTER	72
Бранислав Цветковић	
О МАРГИНАЛНОМ „УКРАСУ“ ДЕЧАНСКИХ РУКОПИСА ПОУКА АВЕ ДОРОТЕЈА	81
BRANISLAV CVETKOVIĆ	
ON MARGINAL “ORNAMENT” IN THE MANUSCRIPTS OF DISCOURSES OF ABBA DOROTHEUS FROM THE MONASTERY OF DEČANI	92
Јањис Какридис	
НЕКО БИ ПОМИСЛИО ДА СЕ БАРЕМ ДЕЛИМИЧНО САЧУВА ДОГМА О МОНАРХИЈИ: АНТИЛАТИНСКИ ТРАКТАТИ ВАРЛААМА КАЛАБРИЈСКОГ У СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ПРЕВОДУ 14. ВЕКА.....	105
YANNIS KAKRIDIS	
MAN KÖNNTE MEINEN, DASS DIE LEHRE VON DER MONARCHIE BEWAHRT WIRD. DIE ANTILATEINISCHEN TRAKTATE BARLAAMS VON KALABRIEN IN DER SERBISCH-KIRCHENSLAVISCHEN ÜBERSETZUNG DES 14. JAHRHUNDERTS.....	114
Марко Скарпа	
РУКОПИС ДЕЧ. 75 И АСКЕТСКО-МОНАШКИ ЗБОРНИЦИ XIV ВЕКА.....	115
Марко Скарпа	
РУКОПИСЬ ДЕЧАНИ 75 И СБОРНИКИ АСКЕТИКО-МОНАШЕСКОГО СОДЕРЖАНИЯ.....	120
Климентина Иванова	
КАЛЕНДАРНИТЕ СБОРНИЦИ В СБИРКАТА НА МАНАСТИРА „ВИСОКИ ДЕЧАНИ“	121

Климентина Иванова	
КАЛЕНДАРНЫЕ СБОРНИКИ В СОБРАНИИ МОНАСТЫРЯ «ВИСОКИ ДЕЧАНИ»	135
Душица Грбић	
РЕДАКЦИЈСКЕ ОДЛИКЕ ПРОЛОГА СТИХОВНОГ МСПЦ ГРУЈИЋ 167	
У ПОРЕЂЕЊУ СА ДВА ДЕЧАНСКА ПРОЛОГА	137
Dušica Grbić	
REDACTION PROPERTIES OF THE VERSE <i>PROLOG FROM 167</i> IN RADOSLAV GRUJIĆ'S	
COLLECTION IN THE MUSEUM OF THE SERBIAN ORTHODOX CHURCH COMPARED	
WITH TWO PROLOGS FROM THE MONASTERY OF VISOKI DEČANI	147
Зорица Витић	
ДЕЧАНСКИ И ГРАЧАНИЧКИ ПРЕПИС ЖИТИЈА СВ. АНТОНИЈА	149
ZORICA VITIĆ	
ON TWO SERBIAN MANUSCRIPTS OF <i>LIFE OF ST ANTONY</i>	
(DEČANI 101 AND ANAZU III C 22)	154
Томислав Јовановић	
ПРЕПИСИ АПОКРИФА У РУКОПИСНОЈ ЗБИРЦИ МАНАСТИРА ДЕЧАНА	157
TOMISLAV JOVANOVIĆ	
COPIES OF APOCRYPHA IN THE MANUSCRIPT COLLECTION OF THE DEČANI MONASTERY ..	162
Станоје Бојанин	
ПЕНИТЕНЦИЈАЛНИ САСТАВИ У ДЕЧАНСКИМ ТРЕБНИЦИМА № 68 И № 69	163
STANOJE BOJANIN	
THE PENITENTIALS OF THE DEČANI TREBNIKS № 68 AND № 69	180
Зоран Ранковић	
ЧИН ТАЈНЕ БРАКА У ТРЕБНИЦИМА ДЕЧАНСКЕ РУКОПИСНЕ ЗБИРКЕ	183
ZORAN RANKOVIĆ	
THE OFFICE OF THE HOLY SACRAMENT OF MARRIAGE IN THE EUCHOLOGION	
OF THE DEČANI MANUSCRIPT COLLECTION	190
Татјана Суботин-Голубовић	
МИНЕЈ ЗА ЈУЛ И АВГУСТ ИЗ ВРЕМЕНА КРАЉА МИЛУТИНА — РУКОПИС ДЕЧАНИ 32	191
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ	
MENAIION FROM THE TIME OF KING MILUTIN — MANUSCRIPT DEČANI 32	202
Мирјана Бошков	
ЛИК СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ КРАЈА ЕПОХЕ НЕМАЊИЋА	
У ЛЕТОПИСИМА ХРИСТОФОРА РАЧАНИНА	203
Мирјана Бошков	
ОБРАЗ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ КОНЦА ЕПОХИ НЕМАНИЧЕЈ	
У ЛЕТОПИСЈАХ ХРИСТОФОРА РАЧАНИНА	215
Бранкица Чигоја	
ДЕЧАНСКИ НАТПИСИ — ДОПРИНОС ПРОУЧАВАЊУ ИСТОРИЈИ	
СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА	217
Бранкица Чигоја	
ДЕЧАНСКИЕ НАТПИСИ — ОБОГАЩЕНИЕ ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ	
СЕРБСКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА	229
Јасмина Недељковић	
О НЕКИМ ЈЕЗИЧКИМ ОСОБИНАМА РУКОПИСНЕ КЊИГЕ	
ПАРЕНЕСИС ЈЕФРЕМА СИРИНА (1337)	231

JASMINA NEDELJKOVIĆ ON CERTAIN LINGUISTIC TRAITS OF THE MANUSCRIPT OF PARENESIS OF EPHRAIM OF SYRIA (1337)	235
Наташа Драгин АУТОГРАФ ЗОГРАФА ЛОНГИНА У СВЕТАУ ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКИХ ИСПИТИВАЊА (ДЕЧАНИ БР. 138)	239
Наташа Драгин АВТОГРАФ ЗОГРАФА ЛОНГИНА В СВЕТЕ ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ (ВИСОКИ ДЕЧАНИ №138)	250
Владимир Р. Поломац НАПОМЕНЕ О ПРАВОПИСУ И ЈЕЗИКУ ПОВЕЉЕ МОНАХИЊЕ ЈЕВГЕНИЈЕ (КНЕГИЊЕ МИЛИЦЕ) МАНАСТИРУ ВИСОКИМ ДЕЧАНИМА	251
Владимир Р. Поломац ПРИМЕЧАНИЯ О ПРАВОПИСАНИИ И ЯЗЫКЕ ГРАМОТЫ МОНАХИНИ ЕВГЕНИИ (КНЯГИНИ МИЛИЦЫ) МОНАСТЫРЮ ВЫСОКИЕ ДЕЧАНЫ	257
Драгана Новаков ЛИЧНО ИМЕ: МУЗАК/МУЗАЋ У ПОМЕНИКУ МАНАСТИРА ДЕЧАНА (XVI–XX ВЕК).....	259
DRAGANA NOVAKOV PERSONAL NAME: MUZAK/MUZAĆ IN THE MEMORIAL BOOK OF THE MONASTERY OF DEČANI ..	262
Гордана Јовановић–Татјана Катич–Александар Јаковљевић ПОРЕЂЕЊЕ ХРИШЋАНСКИХ И СЛОВЕНСКИХ ИМЕНА У ДЕЧАНСКОЈ ОБЛАСТИ НА ОСНОВУ ТУРСКОГ ПОПИСА ИЗ 1485. ГОДИНЕ И ДЕЧАНСКИХ ХРИСОВУЉА	267
GORDANA JOVANOVIĆ–TATJANA KATIĆ–ALEKSANDAR JAKOVljević COMPARING OF CHRISTIAN AND SLAVONIC NAMES IN THE DEČANI AREA BASED ON THE TURKISH CENSUS FROM 1485. AND DEČANI CHARTERS	277
Светлана Пејић СИТНИЦЕ ЗА ПОЗНУ ИСТОРИЈУ ДЕЧАНА — ПРЕМА ЗАПИСИМА У РУКОПИСУ НИКОЉАЦ 83 —	285
Светлана Пеич ДЕТАЛИ К ПОЗДНЕЈ ИСТОРИИ МОНАСТЫРЯ ДЕЧАНЫ – СОГЛАСНО ЗАПИСЯМ ИЗ НИКОЛЯЦ 83 –	290
Бранислав Тодић ДЕЧАНСКИ АРХИМАНДРИТ ЈОСИФ СТАНОЈЕВИЋ	297
BRANISLAV TODIĆ THE ARCHIMANDRITE OF DEČANI JOSEPH (JOSIF STANOJEVIĆ).....	307
Љиљана Пузовић ПИСАНИЈА МОНАХА МАНАСТИРА ДЕЧАНА У XVIII ВЕКУ НА ПРИМЕРУ ОПШТЕГ ЛИСТА (ДЕЧАНИ 154)	309
LJILJANA PUZOVIĆ PISANIYA OF DEČANI MONASTERY MONKS IN THE 18TH CENTURY ON THE EXAMPLE OF OPŠTI LIST (DEČANI 154).....	319
Ненад Идризовић НОВИ ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КЊИГЕ ЗАКЛЕТВЕ ДЕЧАНСКИХ МОНАХА	337
NENAD IDRIZOVIĆ NEW APPENDIX FOR THE DESCRIPTION OF THE OATH BOOK OF DEČANI MONKS	344

РУКОПИС ДЕЧ. 75 И АСКЕТСКО-МОНАШКИ ЗБОРНИЦИ XIV ВЕКА

МАРКО СКАРПА

271.2-585 Григорије Синаит, свети
091=163.1(497.115)"13"

Апстракт. У раду је представљен духовни утицај који је на развој српског и бугарског монаштва у XIV веку имала школа Григорија Синаита. Синаитови текстови били су већ врло рано преведени на словенски језик, и то највероватније већ у манастиру који је он основао у Парорији. Његови ученици и следбеници, Теодосије и Јевтимије Трновски, у значајној мери су допринели ширењу и прихватању ставова о начину обављања молитве коју је заступао Синаит у својим текстовима. Распрострањеност књижевних састана Григорија Синаита сведочи о популарности коју су стекли међу Словенима. Један од значајних представника те традиције јесте и рукопис бр. 75 из збирке Дечанског манастира.

Кључне речи: Григорије Синаит, Парорија, Теодосије Трновски, зборници монашко-аскетског састана, манастир Дечани.

„И док се на политичком плану гомилају и намећу и подносе потешкоће са стране, интелектуални степен развоја је велики, и нарочито у четрнаестом веку значајно доприноси оживљавању у различитим областима знања, без обзира на то да ли се ради о науци, филозофији, теологији, историји или о науци која проучава класичне текстове“.¹

И у делокругу византијске мистике у другој половини XIII века, сама појава *Метода свеште молићве и њажње*,² који се традиционално приписује Симеону Новом Богослову и, нешто касније, *Поуке о ширезвењу*³ Никифора Атонског — означава почетак нове епохе са увођењем „једног новог, оригиналног елемента, једне технике психофизичке вежбе која се примењује приликом молитве“.⁴ „Методје које чине одређени положај тела и по-

* Марко Скарпа, Università Ca' Foscari — Venezia, marco221067@gmail.com

¹ B. Mondrain, *Les copistes à Byzance aux XIVe et XVe siècle: quelques parcours à la lumière des manuscrits et des documents*, Abstract della relazione presentata a Fondazione Giorgio Cini — Istituto “Venezia e l'Europa”, Convegno Internazionale “Mandarini Bizantini. Il mondo intellettuale tra Oriente e Occidente (XIV-XV secolo)”, 22-25 giugno 2005, Isola di san Giorgio Maggiore, Venezia: “Alors que, sur le plan politique, les difficultés et les menaces extérieures s'accumulent et deviennent de plus en plus pressantes, inversement, l'effervescence intellectuelle est grande et contribue, tout particulièrement au XIVe siècle, à une vitalité remarquable dans les différents domaines du savoir — qu'il s'agisse de sciences, de la philosophie, de la théologie, de l'histoire ou de l'étude des textes classique”.

² R. Hausherr, *La méthode d'oraison hésychaste*, (Orientalia Christiana 9/2 (1927) 101-172; Упор.: A. Rigo (ed.), *Mistici bizantini*, Torino 2008, 401-412.

³ PG 147, 945-966; P. Possinus, *Thesaurus asceticus*, Tolosae 1683, 404-428; Упор.: A. Rigo, *Niceforo l'esicasta (XIII sec.): alcune considerazioni sulla vita e sull'opera*, T. Špidlik et al., *Amore del bello. Studi sulla Filocalia*. Atti del “Simposio Internazionale sulla Filocalia”, Pontificio Collegio Greco. Roma, novembre 1989, Magnano 1991, 79-119; Rigo, *Mistici bizantini*, 415-428.

⁴ Rigo, *Mistici bizantini*, LXVI: “un elemento nuovo e originale, una tecnica psicofisica da utilizzare nella preghiera”.

себно техника дисања, пратећи су део изговарања Божијег имена, а појављају се крајем XIII и почетком XIV века као нешто ново или, у најмању руку, неуобичајено. [...] Биографски подаци о животу Григорија Синаита, као и чињеница да је у првим годинама XIV века на целој Светој Гори он могао да нађе свега три монаха који су онедавно почели да користе ову технику у молитви, те стални отпор који је његово учење о методама молитве изазвало, ово само потврђују. Период који је полако започео појавом двеју књига о молитви Григорија Синаита, достигао је за кратко време свој врхунац, и то захваљујући угледу који је ова значајна личност стекла током прве половине XIV века, као и захваљујући његовој школи, најпре на Светој Гори а затим и у манастиру Парорија у Бугарској.⁵

Пажљива анализа рукописа из ове епохе омогућава нам да пратимо развој књижевног одраза ове духовне еволуције. Конкретно у XIV веку запажа се појава нове врсте рукописа — зборника аскетско-монашког типа. Димитрије Богдановић је овај тип зборник описао на следећи начин: „специфичног и најчешће променљивог садржаја, ти се кодекси разликују од оних стандардних, утврђених зборника проповедничке или житијне књижевности који су се знатно пре XIV века формирали на јужнословенском терену [...]. Ти старији зборници били су састављени по календарском, празничком реду, те им је структура била на неки начин, литургијска“.⁶ Богдановић се жали да о обе врсте поменутих зборника, а нарочито о аскетско-монашким, не постоји одговарајућа студија. Док је последњих година проучавање првог типа зборника имало важан развој, оно је доживело врхунац издавањем капиталног труда Климентине Иванове *Bibliotheca Hagiografica Balcano-Slavica*,⁷ научно проучавање другог типа зборника није напредовало у значајнијој мери.⁸

Као што сам имао прилику недавно да покажем, појава зборника овога типа у словенском контексту потребно је, из кодиколошких⁹ и текстолошких¹⁰ разлога, повезати са средином у којој је живео Григорије Синаит, као и са и његовом „школом“. Постојала

⁵ Rigo, *Mistici bizantini*, LXIX: “I metodi, consistenti in particolari posizioni corporee e in una disciplina respiratoria che accompagnavano la recitazione del Nome divino, apparivano tra la fine del XIII e gli inizi del XIV secolo come qualcosa di nuovo o se non altro di inconsueto. [...] Le vicende biografiche di Gregorio il Sinaita, e soprattutto il fatto che nei primi anni del XIV secolo gli era stato possibile trovare in tutto il Monte Athos solo tre monaci iniziati da poco a questa tecnica di preghiera e la successiva opposizione suscitata dal suo insegnamento dei metodi, parlano sempre in questo senso. Con Gregorio il Sinaita, la stagione, iniziata in sordina con la comparsa dei due manuali sulla preghiera, raggiunge in breve il suo culmine, anche grazie all'influenza avuta nella prima metà del XIV secolo da questa grande figura e dalla sua scuola prima sul Monte Athos e poi nel monastero di Paroria in Bulgaria”.

⁶ Д. Богдановић, *Прејечене исихазма у српским зборницима XIV века*, *Cyrrilomethodianum* 5 (1981) 202.

⁷ Кл. Иванова, *Bibliotheca Hagiografica Balcano-Slavica*, Софија 2008.

⁸ Ако искључимо радове А. Милтенове (А. Милтенова, *Към литературната история и топология на сборниците със смесено съдържание*, *Старобългарска литература* 7 (1980) 22–36; Упор.: А. Милтенова, *Към методиката на изучаване на сборниците със смесено съдържание в старите южнославянски литератури*, N. Colucci, G. Dell'Agata, H. Goldblatt (ed.), *Studia slavica mediaevalia et humanistica Riccardo Piccio dicata*, 2, Roma 1986, 517–526). Прилог заснован на источнословенском материјалу: М. С. Егорова, *Русские аскетические сборники XIV–XVI вв. как тип сборника*, *Труды Отдела древнерусской литературы* 56 (2004) 181–234.

⁹ M. Scarpa, *Manoscritti di Paroria?*, *Ricerche slavistiche* 9/55 (2011) 205–213.

¹⁰ М. Скарпа, *Аскетико-монашеские сборники XIV в.: содержание и среда составления*, саопштење прочитано на: VI Загребинские чтения на тему «Памятники средневековой письменности и историческая реальность» 6–7 октября 2011 г., Санкт-Петербург.

је потреба да се монаси припреме у духовном животу, те да им се понуде књиге на њиховом језику, што је и подстакло превођење до тада непреведених текстова. Затим су новопреведени, као и већ раније преведени текстови на словенском језику, били груписани у овај нови тип зборника.

Мислим да могу да одредим време формирања и ширења ових рукописа. Постоји један почетни период, од тридесет-четрдесет година, током кога ови зборници почињу да се формирају, и током кога се појављују нови преводи (превод *Historia monachorum in Aegypto* (CPG 5620), *Сводној Паџерики* (CPGs 5614), комплетних дела Доротеја Газког (CPG 7360; 7352–7354), нова редакција превода *Лествице* Јована Лествичника (CPG 7852),¹¹ али и нови превод неколико *Појлавља (їлавизни) о молиїви* истог Григорија Синаита (PG 150, 1329–1338), која су преведена практично у време када их је Григорије писао на грчком). Овај први период поклапа се са оснивањем и постојањем манастирског комплекса у Парорији. Из тог периода потичу рукописи: Москва ГИМ Ув 510–4°,¹² Москва ГИМ Хлуд 237,¹³ Санкт-Петербург РНБ Погод 1054.¹⁴

Имамо доказе да су се после Григоријеве смрти (око 1346 г.)¹⁵ неки монаси из његовог манастира у Парорији преселили на Свету Гору, те да су са собом понели и неке преписе нових превода појединих текстова на словенски језик. Рукопис Paris Sl 8¹⁶ преписао је, заправо, на Светој Гори неки од монаха из Григоријевог круга,¹⁷ а тај рукопис садржи и шест Синаитових *Појлавља о молиїви*, која смо већ идентификовали у Санкт-Петербург РНБ Погод 1054, као и два дела о молитви, поменута на почетку овога рада. Чак је и Теодосије Трновски после учитељеве смрти посетио Свету Гору,¹⁸ где је прикупио неке текстове духовног садржаја, међу којима вероватно и текстове самог Григорија, које је овај написао током свог боравка на Светој Гори. Када се вратио у

¹¹ Cf. Т. Мострова, *Към вопроса за Лествицата в славянската ръкописна традиция*, *Palaeobulgarica* XV/3 (1991) 70–90; Н. Василева, *Движение на средновековния текст (старобългарски и среднобългарски превод на «Лествицата» на Иоан Синайски)*, Търновска книжовна школа и християнската култура в источна европа. Седми международен симпозиум, Велико Търново 8–10 октомври 1999 г., Велико Търново 2002, 329–342.

¹² Леонид [Кавелин], *Систематическое описание славяно-российскихъ рукописей собрания графа А. С. Уварова*, Ч. 4, Москва 1894, 12–13, п. 1771.

¹³ Поповъ, А., *Описание рукописей и каталогъ книгъ церковной печати библиотеки А. И. Хлудова*, Москва 1872, 462–475; С. Николова, М. Йочева, Т. Попова, Л. Тасева, *Българското средновековно културно наследство в сбирката на Алексей Хлудов в Държавния исторически музей в Москва. Каталог*, София 1999, 80–81.

¹⁴ Б. Христова, В. Загребин, Г. Енин, Е. Шварц, *Славянские рукописи болгарского происхождения в Российской Национальной Библиотеке — Санкт-Петербург*, София 2009, 95–102.

¹⁵ Cf. A. Rigo, *Gregorio il Sinaïta*, C. G. Conticello, V. Conticello (edd.), *La théologie byzantine et sa tradition*, II, Turnhout, 2002, 42–43.

¹⁶ I. Matinof, *Les manuscrits slaves de la Bibliothèque impériale de Paris*, Paris 1858, 42–45; Т. Јовановић, *Инвентар српских ћирилских рукописа Народне Библиотеке у Паризу*, Археографски прилози 3 (1981) 306–308.

¹⁷ K. Pavlikianov, *The Mount Athos archival and library evidence. The Bulgarian Monastic Presence on the Holy Mountain during the Middle Ages. Viewed through the Athonite Documentary and Literary Sources*, Proceedings of the 22nd International Congress of Byzantine Studies, Sofia, 22–27 August 2011, I. Plenary papers, Sofia 2011, 182–185.

¹⁸ Упор.: *Житіє и жизнь преподобнаго отца нашего Феодосія иже в Тръновѣ постничьствовавшаго съписано светѣишимъ патріархомъ Кѡнстантіна града курь Калистѡмъ*. Изд. В. Н. Златарски, Сборник за народни умотворения 20 (1904) 16–17 (п. 10).

Бугарску (пре 1351), Теодосије је основао манастир Килифарево,¹⁹ који је такође постао културни центар првог реда. У тој је средини, највероватније, и настао најпотпунији облик аскетско-монашких зборника, о чему сведоче рукописи сличног садржаја иве-ома хомогеног састава. Као пример можемо навести рукописе Санкт-Петербург РНБ Гилф 47,²⁰ са његовим блиским сродником, нешто краћим и нешто млађим рукописом — Софија НБКМ 672,²¹ а ту је и његов савременик Софија БАН 80²² (Рапов сборник), као и рукопис Софија НБКМ 1036²³ и његов полубрат, други део Санкт-Петербург РНБ Гилф 35,²⁴ који је конволут. Ти рукописи садрже целокупни књижевни опус Григорија Синаита.²⁵

Велики број текстова заступљених у поменутих зборницима, налазе се такође и у Деч. 75,²⁶ који је од њих нешто млађи (датира се око 1370). Може се дакле успоставити сродство између овога рукописа и групе рукописа непосредно везаних за „школу“ Григорија Синаита. У њему се исто тако налази потпуна збирка Григоријевих текстова и, колико је мени познато, по први пут у српскословенској језичкој редакцији.

Треба, ипак, нагласити и неке разлике. Пре свега, садржај Деч. 75 не поседује више ону хомогеност која је била карактеристична за претходне зборнике. Заједно са текстовима који су у потпуности монашко-аскетске природе, налазе се, такође, и текстови догматског, канонског (лл. 177а–185а) и полемичког (антилатински; лл. 294б–310а) садржаја. На овакав тип мешања и текстова различите садржине наишли смо у другим зборницима светогорске провенијенције (нпр. у нешто млађем рукопису хиландарске збирке др. 474).²⁷

Друго: неки текстови појављују се у другачијој редакцији од оне која је заступљена у зборницима које смо раније поменули. На пример, Лествица Јована Лествичника појављује се у својој најстаријој редакцији,²⁸ а овде, такође, имамо *Подвижничке поуке* Исака Сирина (СПГ 7868) у редакцији Б.²⁹ Колико је мени познато, ово је први зборник у коме се ова редакција појављује у целини (у претходним зборницима постоје само делови). Исто тако, текстови из *Сводној њаџерики* другачије су распоређени, те представљају нешто измењену редакцију. Сви ови елементи указују да су Деч. 75 састављени на не-

¹⁹ Упор.: М. Дамянова (=М. Спасова), *Към въпроса за местонахождението на Теодосиевия манастир*, Търновска книжовна школа. Т. 4. Културно развитие на Българската държава (краят на XII–XIV в). Материали от Четвъртия международен симпозиум, 16–18 октомври 1985 г., София 1985, 334–340.

²⁰ Б. Христова, В. Загребин, Г. Енин, Е. Шварц, *Славянские рукописи*, 121–126.

²¹ Б. Цонев, *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*, II, София 1923, 183–191.

²² Хр. Кодов, *Опис на славянските ръкописи в Библиотека на Балгарската Академия на науките*, София 1969, 174–188.

²³ Цонев, *Опис*, 174–188.

²⁴ Б. Христова, В. Загребин, Г. Енин, Е. Шварц, *Славянские рукописи*, 126–132.

²⁵ Осим *Слова на Преображење*, које је познато само по једном грчком препису. Упор.: Rigo Gregorio *il Sinaita*, 87–88.

²⁶ Д. Богдановић, Љ. Штавланин-Ђорђевић, Б. Јовановић-Стипчевић, Љ. Василев, Л. Цернић, М. Грозданивић-Пајић, *Опис ћирилских рукописних књига Манастира Високи Дечани*. Књига прва (Опис јужнословенских ћирилских рукописа, IV), Београд 2011, 283–294.

²⁷ Д. Богдановић, *Каталој ћирилских рукописа манастира Хиландара*, Београд 1978, 181.

²⁸ Упор.: Т. Мострова, *Към въпроса за лествицата*.

²⁹ Упор.: Е. Э. Гранстрем, Н. Б. Тихомиров, *Сочинения Исаака Сирина в славяно-русской письменности*, подготовка текста, дополнение: А. А. Турилов, *Вестник церковной истории* 1/5 (2007) 134–197.

што другачији начин, те да су у овај рукопис унети не само нови преводи, већ и други текстови различите провенијенције.

На крају треба истаћи да су у Деч. 75 укључени и делови из манастирских Типика, нарочито Студитског (л. 180б), Јерусалимског (лл. 180б–181а), али посебно Атонског (лл. 181а–185а).

Сви ови елементи упућују нас на словенске манастире на Светој Гори, или на један српски манастир који се њима уско повезан, као могући извор састављања рукописа Деч. 75. Он би, дакле, био први доказ (барем мени познат) повратка на Свету Гору радова Григорија Синајског, као и других текстова преведених на словенски језик у манастиру Парорији и касније у Килифареву. Очигледно је да се на Атосу, у односу на почетак столећа, променио став о овом духовном покрету, те да манастири из бугарских земаља преносе Светој Гори своје духовно благо уочи њиховог физичког уништења или њиховог ћутања под турским јармом. Посредством светогорских скрипторија почиње дистрибуција духовних делова на словенском језику, која ће стићи све до Русије. Али, ово је још једно поље које тек треба да буде проучено на одговарајући начин.

ДЕЧАНИ У СВЕТАУ АРХЕОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА
ЗБОРНИК РАДОВА

Издавач
Народна библиотека Србије
Београд, Скерлићева 1

За издавача
Дејан Ристић

Техничко уређење и ликовно-графичка опрема
Мирослав Лазич

Лектура и коректура
Ана Килибарда

ISBN 978-86-7035-280-3

Штампа
CICERO PRINT, БЕОГРАД

Тираж
300 ПРИМЕРАКА

Илустрације на странама 5 и 346
Дечани 71, л. 3

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

091=163.1(497.115)(082)

ДЕЧАНИ у светлу археографских истраживања
/ уредник Татјана Суботин Голубовић. –
Београд : Народна библиотека Србије, 2012
(Београд : Цицero принт). – 344 стр. :
илустр. ; 28 cm

Тираж 300. - Напомене и библиографске
референце уз текст. – Summaries ; Резюме.

ISBN 978-86-7035-280-3

1. Суботин Голубовић, Татјана [уредник]
а) Манастир Дечани – Ђирилски рукописи –
Зборници б) Ђирилски рукописи – Манастир
Дечани – Зборници
COBISS.SR-ID 195882252

9 788670 352803